

УДК 338.45:622.691.4.054

Гораль Л.Т.

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Прокопів М.І.

аспірант кафедри фінансів,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

КЛАСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено підходи до трактування сутності поняття «економічна безпека підприємства». Розглянуто сутність поняття «загроза» та проаналізовано існуючі підходи до класифікації загроз економічній безпеці підприємства. Проаналізовано основні чинники та джерела загроз економічній безпеці газотранспортних підприємств та їх класифікацію за основними ознаками. Зроблено аналіз ризиків та загроз, за допомогою яких встановлюється стан економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: ефективна безпека, загроза, стабільність, прогноз, рівень економічної безпеки, безпека, загрози, ризик, підприємство.

КЛАССИФИКАЦИЯ ИСТОЧНИКОВ УГРОЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГАЗОТРАНСПОРТНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Гораль Л.Т., Прокопів М.І.

В статье исследованы подходы к трактовке сущности понятия «экономическая безопасность предприятия». Рассмотрены сущность понятия «угроза» и проанализированы существующие подходы к классификации угроз экономической безопасности газораспределительных предприятий. Проанализированы основные факторы и источники угроз экономической безопасности газотранспортных предприятий. Осуществлена их классификация по основным признакам. Сделан анализ рисков и угроз, с помощью которых устанавливается состояние экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: эффективная безопасность, угроза, стабильность, прогноз, уровень экономической безопасности, безопасность, угрозы, риск, предприятие.

CLASSIFICATION OF SOURCES OF DANGER OF ECONOMIC SECURITY OF GAS TRANSPORTING ENTERPRISES

Horal L., Prokopiv M.

The article is devoted to approaches to the interpretation of the essence of the concept «economic security of the enterprise». The essence of the concept of «threat» is considered and the existing approaches to classification of threats to economic safety of the enterprise are analyzed. The main factors and sources of threats to the economic security of gas distribution companies are analyzed. They are classified according to the main features. The analysis of risks and threats by which the state of economic security of the enterprise is established.

Keywords: effective security, threat, stability, forecast, level of economic security, security, threat, risk, enterprise.

Постановка проблеми. Аналіз сучасних кризових явищ в економіці України вказує на необхідність вирішення проблеми безпеки підприємства. Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється об'єктивною потребою кожного суб'єкта господарювання у стабільному функціонуванні та досягненні цілей його діяльності. Достатній рівень безпеки має безпосередній вплив на ефективність діяльності суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі економічної безпеки підприємства присвячено низку праць багатьох науковців, серед яких О. Барановський, Т. Васильців, М. Зубок, М. Єрмошенко, В. Мак-Мак, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономарьова, О. Терещенко, М. Туган-Барановський, Н. Реверчук та інші. У своїх роботах вчені визначили основні підходи

до дослідження економічної безпеки підприємства, проаналізували систему чинників економічно безпечного його розвитку, а також визначили основні ризики.

Мета статті. Метою дослідження є узагальнення і класифікація джерел загроз економічній безпеці газотранспортного підприємства

Виклад основного матеріалу. На формування структури економічної безпеки газотранспортних підприємств впливають фактори зовнішнього і внутрішнього середовища, з яким вони активно взаємодіють. Зовнішнє середовище економічної безпеки характеризується нормативно-правовим забезпеченням, конкурентоспроможністю, ринковим становищем, рівнем взаємодії із різними групами зацікавлених осіб та ін.

Для створення умов ефективної діяльності газотранспортних підприємств із забезпеченням економічної

безпеки, необхідне запровадження комплексу заходів, які спрямовані на досягнення стабільного функціонування і розвитку підприємств, своєчасну мобілізацію і раціональне використання ресурсного забезпечення в умовах дії зовнішніх та внутрішніх загроз. При застосуванні комплексного підходу до визначення економічної безпеки як вхідні фактори впливу розглядаються сукупність економічних інтересів, цілей підприємств, загрози, а вихідні – різновиди станів газотранспортного підприємства.

Газотранспортна система України є багатфункціональною галузевою структурою, функціонування якої визначає імідж держави на міжнародних газових ринках. Розподіл газових ресурсів усередині держави, забезпечення газом основних споживачів фізичних і юридичних осіб – не менш важливі функції, реалізацію яких здійснюють газорозподільні підприємства (ГРП).

Варто зазначити, що газорозподільне підприємство – це підприємство, що здійснює транспортування природного газу газорозподільними мережами споживачам і у якого газорозподільні мережі та інші виробничі об'єкти перебувають на правах власності чи на інших законних підставах. Під загрозою розуміють сукупність умов, процесів, чинників, які перешкоджають реалізації економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності чи створюють небезпеку для них. По суті, загроза економічної безпеки припускає аналіз прогнозованого стану підприємства внаслідок прийнятих раніше стратегічних економічних та науково-технічних рішень, загальних тенденцій.

Економічну безпеку підприємства можна розглядати як складну динамічну систему, яка забезпечує стійке функціонування і розвиток за допомогою своєчасної мобілізації і найбільш раціонального використання трудових, фінансових, техніко-технологічних та інших ресурсів в умовах дії зовнішніх і внутрішніх загроз. Аналіз ризиків та загроз є необхідною умовою для визначення напрямів підвищення ефективності управління економічною безпекою газотранспортних підприємств. На його основі розробляються стратегічні напрями дотримання економічної безпеки підприємства та система планування дій газотранспортних підприємств.

Рівень економічної безпеки залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і фахівці будуть здатні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища. Якщо потенціал підприємства вичерпав можливості пристосуватися до нестабільного зовнішнього середовища, то можна говорити про загрозу його економічній безпеці. Вона може виявитися у вигляді втрати конкурентного статусу підприємства, або істотного погіршення його фінансового стану, або руйнування позитивного іміджу.

Для запобігання загрозам економічній безпеці газорозподільного підприємства необхідно постійно враховувати весь спектр численних чинників, від яких залежить його функціонування. А саме:

1. Адаптивність стратегічного потенціалу підприємства, що визначається не тільки внутрішніми, а й зовнішніми впливами. Це означає, що, як і вся система, стратегічний потенціал підприємства має граничні можливості адаптації до умов, що змінюються, наявність яких зумовлена періодичною потребою в тех-

нічному переозброєнні і реконструкції підприємства, відновленні чи підвищенні рівня кваліфікації його персоналу. Зокрема, для ГРП слід урахувати: можливість забезпечення планових потоків газу, рівень фізичного зношування газопроводів; скорочення непродуктивних витрат; забезпечення надійності та ефективності функціонування системи газопостачання; безперебійної роботи з урахуванням реального зношення її основних компонентів; експлуатацію та розвиток розподільних газових мереж, споруд та обладнання; впровадження нової техніки, прогресивних технологій, науководослідних розробок, які підвищують ефективність функціонування системи газозабезпечення.

2. Залежність підприємства від інтенсивності кооперованих його зв'язків із постачальниками різного роду ресурсів, як з погляду якості ресурсів, що поставляються, так і повноти та своєчасності цих поставчань.

3. Охорона комерційної таємниці підприємства, з одного боку, і нагромадження інформації про можливе втручання інших економічних агентів у діяльність підприємства – з іншого. Поширення конфіденційної інформації за межі ГРП може завдати йому істотної шкоди. Підприємство повинно організувати збір, нагромадження і обробку інформації про діяльність реальних і потенційних конкурентів.

Працівники відділу економічної безпеки ГРП повинні проводити роботу для усунення ризиків виникнення економічних злочинів, пов'язаних з володінням певною частиною персоналу інформацією, яка може розцінюватися як комерційна таємниця, помилками та зловживаннями.

Безпосередньо до системи попередження та боротьби з економічними злочинами, що вчиняються співробітниками підприємства відносять дві групи заходів:

а) управління кадровими ризиками. Діями уповноважених осіб на цьому етапі можуть бути розробка інструкції про допуск персоналу фірми до роботи з документами, що містять комерційну чи іншу таємницю, що охороняється законом, організація ведення закритого діловодства тощо [9];

б) вдосконалення кадрових технологій. На цьому етапі персонал відділу економічної безпеки повинен працювати в комплексі зі співробітниками інших відділів, таким, як відділ кадрів, який безпосередньо займається підбором, звільненням персоналу.

4. Рівень можливого ризику прийнятих рішень. Економічна безпека підприємства практично визначається здатністю керівництва вміло ризикувати під час прийняття стратегічно важливих рішень. Необхідно постійно порівнювати можливі вигоди й витрати.

На жаль, діяльність ГРП регламентована ціноюю і тарифною політикою Національної комісії регулювання електроенергетики України (НКРЕ). Ця організація визначає методологію визначення вартості послуг, які надають ГРП кінцевим споживачам газу: суб'єктам господарювання та населенню. Методологія визначення вартості цих послуг побудована на тарифній основі. Це дає можливість постачальникам газових ресурсів закладати заздалегідь не тільки необхідний рівень витрат, а й втрат і прибутків, що фактично усуває важелі ринкового впливу щодо зниження цін.

Проблеми Української тарифної системи полягають у тому, що вона не відповідає вимогам європейських та

міжнародних стандартів за рівнем нормативної бази на засоби вимірювальної техніки, методам обліку фактичних витрат газу на різних етапах його транспортування, зберігання і використання. Саме низький рівень достовірності результатів обліку витрат газу дає можливість закладати в тарифні розрахунки необґрунтовані нормативи, що в усіх випадках знижує ефективність діяльності ГРП. Важливим фактором у забезпеченні ефективності функціонування ГРП має стати запровадження політики газозбереження у державі загалом, яка впливатиме на поведінку всіх суб'єктів газових ринків, спонукаючи їх до раціонального споживання ресурсів. Спираючись на господарську діяльність, напрямки стратегічного розвитку, кожне підприємство розробляє власну довгострокову стратегію формування високого рівня економічної безпеки підприємства. За основу такої програмної довгострокової стратегії беруться основні чинники, що формують належний рівень економічної безпеки. До них можуть залучатися окремі чинники, які мають конкретне і безпосереднє значення тільки для певного господарюючого суб'єкта. Така довгострокова стратегія економічної безпеки ГРП має містити певні додаткові параметри, які гарантують як внутрішню, так і зовнішню економічну безпеку [4]. До них слід зарахувати такі:

1. На рівні держави: – прийняття законів і постанов, спрямованих на забезпечення раціонального використання газу та інших видів паливно-енергетичних ресурсів; – розроблення програм і стратегічних планів, спрямованих на зниження енергомісткості вітчизня-

них виробничих процесів; – підвищення контролю за виконанням прийнятих державних програм і урядових рішень.

2. На рівні галузевих управлінських установ: – розроблення прогресивних нормативів витрат газу на власні потреби суб'єктів газотранспортної системи; – вдосконалення методики визначення тарифів на газ і послуги газотранспортних і газозабезпечуючих установ, що сприяють зацікавленню у раціональному використанні газових ресурсів; – стимулювання суб'єктів газотранспортних систем на раціональне використання та збереження газу шляхом преміювання посадових осіб і трудових колективів за розроблення та впровадження газозберігаючих технологій, створення умов, що спонукають підприємства розробляти і використовувати ресурсозберігаючі технології.

3. На рівні обласних і районних адміністрацій: – підвищення контролю і відповідальності за своєчасність оплати грошей за спожитий газ суб'єктами, що належать державним адміністраціям; – розроблення програм забезпечення газом малозабезпеченої і непрацездатної частини населення; – розроблення програм упровадження енерго- і газозберігаючих технологій регіонального рівня; – сприяння розвитку ринкових відносин на місцевих газових ринках між суб'єктами господарювання і ГРП.

4. На рівні ГРП: – стимулювання менеджерів і найманих працівників за збереження газових ресурсів, раціональне використання їх для потреб підприємств, розроблення і впровадження газозберігаючих техноло-

Рис. 1. Класифікація загроз економічній безпеці ГРП

гій, надання послуг споживачам у напрямках застосування газозберігаючої апаратури.

Але найбільше поширення в науці одержало визначення ризиків та загроз залежно від сфери їхнього виникнення. За цією ознакою розрізняють внутрішні й зовнішні. Зовнішні ризики й загрози виникають за межами підприємства. Як правило, це така зміна зовнішнього середовища, що може завдати підприємству збитків. Внутрішні фактори можуть здійснити свій вплив на результати бізнесу. Найбільш значними з них є: якість планування й ухвалення рішення, дотримання технології, організація праці і робота з персоналом, фінансова політика підприємства, дисципліна.

Науковці [7, с. 18] вважають, що внутрішні і зовнішні загрози економічній безпеці – це «... сукупність умов і факторів, джерелом виникнення яких є економічна система, що розглядається», а зовнішні загрози – «сукупність умов і факторів, які сформувались в економічних системах більш високого рівня ієрархії...».

Підприємство у своїй діяльності вступає у різні зв'язки і відносини, під впливом яких виникають внутрішні і зовнішні чинники ризику. Під впливом навколишнього середовища виникають багато десятків зовнішніх ризиків та загроз економічній безпеці підприємства. До них можна зарахувати: несприятливу зміну політичної ситуації, кризи, інфляцію, зміну законодавства, протиправні дії кримінальних структур, промислово-економічне шпигунство, залякування, шантаж і фізичний, небезпечний для життя вплив на персонал і їхні родини, розкрадання матеріальних засобів, зараження програм ЕОМ комп'ютерними вірусами, несанкціонований доступ конкурентів до конфіденційної інформації, що становить комерційну таємницю [1; 6; 8]. Щодо внутрішніх ризиків, то до основних факторів ризику можна зарахувати: недостатній рівень дисципліни, протиправні дії кадрових співробітників, вибір ненадійних партнерів, перебої в енерго-, водо-, тепlopостачанні, вихід з ладу обчислювальної техніки, низький освітній рівень керівників [6; 8]. Система економічної безпеки

газотранспортних підприємств вимагає постійного самотестування й відновлення. Алгоритм «раннього попередження» негативних, руйнівних процесів на різних рівнях керування з погляду критеріїв економічної безпеки, виявлення «руйнівників системи» спирається на моніторинг її провідних параметрів. Моніторинг економічної безпеки підприємства передбачає: – оцінку стану й динаміки розвитку підприємства; – виявлення деструктивних тенденцій і процесів розвитку потенціалу підприємства; – визначення причин, джерел, характеру, інтенсивності впливу загроз економічної безпеки; – прогнозування наслідків дії загроз економічної безпеки; – системно-аналітичне вивчення сформованої ситуації й тенденцій її розвитку, розробка цільових заходів щодо відбивання загроз підприємству. Моніторинг є результатом взаємодії всіх зацікавлених служб підприємства.

При його здійсненні повинен діяти принцип безперервності спостереження за станом об'єкта моніторингу з урахуванням фактичного стану й тенденцій його розвитку, а також загального розвитку економіки, політичної ситуації й дії інших загальносистемних факторів.

Висновки. Внутрішньою загрозою діяльності підприємств є відсутність або недостатня обґрунтованість маркетингової стратегії підприємства. Економічну безпеку підприємства на ринку послаблює як недооцінювання, так і переоцінювання ролі маркетингу. Кожне підприємство, менеджери з огляду на конкретну ситуацію повинні визначити найбільш небезпечну з них і виробити систему заходів для запобігання. Таким чином, цільовою спрямованістю системи управління економічної безпеки газорозподільного підприємства є формування адаптивних реакцій на дію загроз у будь-якій сфері його життєдіяльності і, як наслідок, забезпечення стабільного і максимально ефективного функціонування на сьогодні та високого потенціалу розвитку в майбутньому. Газорозподільним підприємствам необхідно враховувати вплив на параметри їх економічної безпеки, проаналізованих у дослідженні зовнішніх та внутрішніх чинників.

1. Васильців, Т. Г. *Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого та середнього підприємництва [Текст] : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, А. М. Гуменюк. – Львів: Видавництво ЛКА, 2009. – 248 с.*

2. Довбня, С. Б. *Діагностика рівня економічної безпеки підприємства [Текст] / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України, 2008. – № 4. – С. 88-97.*

3. Зубок, М. І. *Безпека підприємницької діяльності: нормативно-правові документи комерційного підприємства, банку [Текст] / М. І. Зубок, Р. М. Зубок. – К: Істина, 2004. – 144 с.*

4. Козаченко, Г. В. *Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення [Текст] : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко – К: Вид-во «Лібра», 2003. – 280 с.*

5. Мак-Мак, В. П. *Служба безпеки підприємства [Текст] / В. П. Мак-Мак. – М: Школа охорони «Баярд», 2003. – 208 с.*

6. *Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство [Текст] / В. М. Гець, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова: за ред. В. М. Гейця – Х: ВД «Інжек», 2006. – С. 137.*

7. Гораль Л.Т. *Концептуальні засади трансформації організаційної структури вертикально-інтегрованої компанії / Гораль Л.Т. Галицький економічний вісник, 2014. – № 4.*

8. Реверчук, Н. Й. *Управління економічною безпекою підприємницьких структур [Текст] / Реверчук Н. Й. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – С. 195.*

E-mail: mikelprokopiv@gmail.com